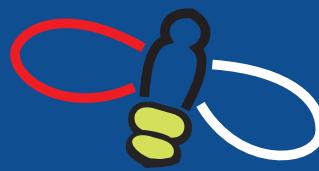

SUTRA U GLASU ISTRE

EDUKATIVNI PRILOG NA ČETIRI STRANICE
NAMIJENJEN DJECI I MLADIMA

krijesnica

zelena energija, ekologija, održivi razvoj

POKROVITELJ
PRILOGA

nedjeljni

Glas Istre

"Glas Istre" je počeo izlaziti u narodno-oslobodilačkom pokretu kolovoza

antifašističko glasilo naroda Istre

EKSKLUSIVNO ZA GLAS ISTRE

Dr.sc. MILAN RADOŠEVIĆ,
AUTOR KNJIGE
"GENEZA ANTIFAŠIZMA U ISTRI"

**Napokon imamo
necenzurirani govor
Mussolinija u Puli
kada je najavio
žrtvovanje 500.000
barbarskih Slavena**

str. 5-7

**9. FESTIVAL
ISTARSKE SUPE**

**Čuvari
istrijanskeh
užanci iz
Žminja
trostruki
pobjednici**

Str. 3

PULA U HARPER'S BAZAARU

**LUKSUZNO
INDIJSKO
VJENČANJE
U ARENI**

str. 16 i 17

**PULJANIN
MARCO
CUCCURIN**

**Nakon
"Zvijezde
pjevaju"
uskoro u
"Plesu sa
zvijezdama"**

str. 12 i 13

Preplatite se!

Cijena tiskanog izdanja Glasa Istre s dostavom već od 0,87 € / 6,56 kuna!

tel.: 052/300-655 / e-mail: pretplata@glasistre.hr

Glas Istre

12,00 KUNA

SUBOTA

Pula, 20. kolovoz 2022. • Broj 228 • GODINA LXXIX

nezavisni dnevnik
"Glas Istre" je počeo izlaziti u
narodnooslobodilačkom pokretu
kolovoza 1943. godine kao
antifašističko glasilo naroda Istre

PROVOKACIJE POVODOM
NA VARGAROLI

EKSKLUSIVNO ZA GLAS ISTRE

Dr.sc. MILAN RADOŠEVIĆ GOVORI O KNJIZI "GENEZA ANTIFAŠIZMA U ISTRI" KOJU U PETAK PREDSTAVLJA U PULI

Napokon imamo necenzurirani govor Mussolinija u Puli kada je najavio žrtvovanje 500.000 barbarskih Slavena

**Revizionisti tvrde da to nije
izgovorio, a dokaz je otuđen
iz pulske Sveučilišne knjižnice**

Pozorniji čitatelj zapitati će se kako to da nitko nije otisao do Sveučilišne knjižnice i jednostavno prepisao novinski izvještaj iz 1920. o Mussolinijevom govoru u Puli. Tim sam putem i ja krenuo, ali sam ubrzo ustanovio da je taj list, kao i onaj koji svjedoči o krvavom 1. maju 1920., istrgnut! Sačuvani primjerak uspio sam pronaći u tršćanskoj gradskoj knjižnici, ali tek nakon nekoliko pokušaja jer mi je rečeno da se nalazi u ruševnom vanjskom spremištu, kaže Radošević.

RAZGOVARAO Paulo GREGOROVIĆ
SNIMIO Danilo MEMEDOVIĆ

Zelimo li shvatiti povijest fašizma u Istri, kao i istarskog antifašističkog otpora, nužno je rekonstruirati i objasniti polazišnu točku tog procesa. Upravo je to učinio Puljanin, povjesničar dr.sc. Milan Radošević u svojoj novoj knjizi "Geneza antifašizma u Istri", u kojoj detaljno obraduje važne događaje u južnoj Istri iz 1920. godine. Knjigu će premijerno predstaviti u petak, 27. siječnja, u Gradskoj knjižnici i čitaonici u Puli od 18 sati, a ekskluzivno za Glas Istre otkriva do kojih je novih spoznaja došao i predstavio ih u knjizi. Prvo smo ga upitali kako je moguće da sada, nakon 103 godine, ponovno otkrivamo toliko nepoznаницa iz naše povijesti.

- Historiografija, kao i sve druge znanosti, razvija se, otvara prostor novim teorijskim pristupima, ko-

risti nove povjesne izvore koji do sada nisu bili razmatrani kao takvi. S druge strane, treba priznati da brojni arhivski fondovi u Hrvatskoj i inozemstvu koji sadrže izra-

zito bitnu dokumentaciju za razumijevanje povjesnih zbivanja u Istri u 20. stoljeću, ali i prethodnim stoljećima, nisu istraženi u dovoljnoj mjeri. Konkretno, za knjigu

sam, između ostalog, istraživao i u Središnjem državnom arhivu u Rimu te Državnom arhivu u Padovi, koristio gotovo 30 različitih novinskih izdanja, transkripte

zasjedanja talijanskog parlamenta, svjedočanstva protagonista i drugo gradivo. Zahvaljujući tome, ali i korištenju digitalnih alata, što je ubrzalo postupak prikupljanja i konzultiranja obimne dokumentacije, nadam se da sam uspio dopuniti i pojasniti dosadašnje vrijedne spoznaje kolega koji su se bavili istom temom prije mene.

Tvornice radnicima?

- Nisam se iznenadio kada sam pročitao ovu rečenicu u vašoj knjizi: "Ja sam spreman radničkoj klasi priznati pravo na upravljanje tvornicama." Ali sam se zamislio nad iskrenošću izrečenog kada sam pročitao tko je to izrekao: Mussolini u Puli 1920. Sa sadašnjeg gledišta mislite li da je blefira, lagao ili zaista mislio da je to moguće? Jer upravo su se ranih 1920. urušile organizacije u Francuskoj i Velikoj Britaniji koje su to proklamirale.

- Jasno da je lagao jer ni u kojem slučaju nije bio spremam stvarno prepustiti autonomiju u proizvodnom procesu i vlasničkom udjelu radnicima. Tada bi instantno izgubio potporu vladajuće klase i industrijalaca koji su i podržavali fašizam kako do toga ne bi došlo. U nastavku te njegove izjave stoji da će im to pravo priznati "onda kada (radnička klasa, op. a.) bude bila u mogućnosti doprinijeti boljitu nacije u većoj mjeri". Time je poručio kako radnici mogu imati određenu ulogu u upravljanju tvornicama tek kad njihov rad bude u službi (buduće fašističke) države i politike koju ona donosi. Drugim riječima, tražio je od velikog dijela radništva da se "preobrate" iz socijalista u odane fašiste ili bar njihove partnera, a onda će među njima uvjereni fašisti upravljati tvornicama. U tom smislu može se reći da je govorio istinu, ali ne onu koju je radništvo htjelo čuti, a kamoli prihvati.

- Jedna od najvećih vrijednosti Vaše knjige za sve buduće povjesničare je govor Mussolinija u Puli 1920. koji ste integralno objavili u knjizi, i na hrvatskom i na talijanskom jeziku. On je tada točno najavio sve što će se dogoditi do 1943. godine. U knjizi ste isli i korak dalje. Prezentirali ste necenzuriranu verziju koju je 1920. objavio L'Azione te dodali cenzuriranu verziju koju je objavio fašistički povjesničar Giorgio Alberto Chiurco 1929. Zašto je taj

Pulska Radnička komora nakon njezina paleža 23. rujna 1920.

rođeni Rovinjež u drugom svesku djela "Povijest fašističke revolucije 1919-1922" izostavio Mussolini jevu rečenicu da se može lakše žrtvovati 500.000 barbarских Slavena, nego 50.000 Talijana?

- Koliko je meni poznato, integralna verzija, čitav govor nije nigdje objavljen, mada postoje indicije da su se pulski socijalisti uspjeli infiltrirati u kazalište i voditi stenogram. Pulski dnevnik L'Azione objavio je dijelove govoru, koji su kasnije doživjeli blage redukcije, pa je tako i poruka o žrtvovanju 500.000 barbarских Slavena izostala u službenim biografijama i objavama njegovih javnih nastupa. Ta je činjenica dovela u recentno vrijeme i do rasprava kod zainteresirane javnosti u kojima se negira da je on to ikada izgovorio. I tu je vrijednost historiografije koja može presjeći takve špekulacije konzultacijom povijesnih izvora. Pretpostavljam da će se pozorniji čitatelj zapitati kako to da nitko nije otisao do Sveučilišne knjižnice u Puli i jednostavno prepisao spomenuti novinski izvještaj. Tim sam putem i ja krenuo, ali sam ubrzo ustanovio da je taj list, kao i onaj koji svjedoči o krvavom Prvom maju, istragnut! Sačuvani primjerak uspio sam pronaći u tršćanskoj gradskoj knjižnici, a tek nakon nekoliko pokušaja (rečeno mi je da se nalazi u ruševnom vanjskom spremištu), uz pomoć voditelja pulske Sveučilišne knjižnice Ivana Kraljevića, uspio sam doći do preslika.

Prvomajski ustanak

- Je li se domaća publikma imala prilike susresti s tim kompletnim necenzuriranim govorom do objave Vaše knjige?

- Mislim da ni domaće ni strano čitateljstvo nije imalo uvid u objavljeni necenzurirani govor, mada valja reći da su cenzurirani dijelovi relativno skromni svojim opsegom, ali opet važni u svojim porukama.

Josip Poduje - antifašist i predstavnik pulskog radništva 1920. o kojem piše Radošević u svojoj knjizi

Talijanski povjesničari citirali su u svojim radovima list L'Azione, ali nisu donijeli transkript. Vjerujem da će i prijevod na hrvatski jezik biti od koristi svim domaćim istraživačima koji se bave fašizmom u Istri.

- Nepregledna povorka Puljana za 1. maj 1920. i jednako tako velika masa na pogrebu dva dana kasnije svjedoči o jednoj humanoj Puli koju je progutao fašistički teror narednih godina. Dio tih Puljana je emigrirao u Kraljevinu SHS ili Ameriku, a ostali? Što se dogodilo s tom gradanskom demokratskom Pulom? Mnogi govore da je Pula izgubila svoju srž nakon egzodus-a 1947., ali zar nije to izgubila 1920. kada se nije nastavila odupirati fašizmu?

- Početke suvremenog razvoja Pule povezujemo sa silovitim razvijanjem koji je započeo sredinom 19. stoljeća kao posljedica odluke da grad postane glavna austrijska, potom austrougarska vojna luka i da se tu izgradi Pomorski arsenal. Svi su pokazatelji - demografski, gospodarski, infrastrukturni, a nastavno na to s vremenom i kulturni te politički, do Prvog svjetskog rata išli u prilog da Pula živi multikultural-

Heterogeni antifašistički pokret

- Zanimljiva je fotografija na naslovniči Vaše knjige "Geneza antifašizma u Istri". Jesu li to prvi antifašisti u Puli i je li spaljivanje Radničke komore bio temelj na kojem se razvio antifašistički pokret kojim se i danas dičimo?

- Na naslovniči se nalaze mladi radnici, antifašisti, ujedno predstavnici pulske Radničke komore koja je tada brojala 12.000 članova. I uhićeni radnici vodnjanskog Kluba društvenih studija, potom nepregledna povorka Puljana koja je ispratila svoje stradale sugradane nakon krvoproljca Prvoga maja, hrvatska inteligencija poput odvjetnika dr. Ive Zuccona (Cukkona) i dr. Mirka Vratovića kojima su fašisti usred noći upali u stanove i potjerali ih u Jugoslaviju, radnici, uglavnom socijalističkog usmjerenja koji su se u znak protesta okupili pred kazalištem 21. rujna dok je Mussolini držao svoj nacionalistički govor, svi su oni iskazali neslaganje i pružili otpor nadirućem fašističkom pokretu. No, bili su u podredenom položaju, imajući u vidu da su karabinjeri i ostale vojne postrojbe redovito odobravale, pasivno promatrале, a u nekim slučajevima i sudjelovale u fašističkim zločinima, kao što je to bilo paljenje Narodnog doma 14. srpnja 1920.

Vlasti u Rimu nisu reagirale na to, unatoč informacijama koje su dolazile do Zastupničkog doma parlamenta. Geneza antifašizma, i to želim naglasiti, podrazumijeva heterogeni antifašistički otpor - socijalista različitih nacionalnosti te hrvatskih narodnjaka među kojima je bilo konzervativaca i liberala. Ta heterogenost od početka je generirala i medusobni antagonizam i nepovjerenje koje će, unatoč pragmatičnoj suradnji tijekom ratnih godina, biti prisutno sve do sloma fašizma i nacizma.

“ Imamo niz ulica, poput one Bože Gumpca, o kome ne možete pronaći ni jednu rečenicu na internetu, a u Stradariju grada Pule, pak, naveden je kao prva žrtva fašizma u Puli, uz netočno datiranje i posve krivu kontekstualizaciju okolnosti u kojima je ubijen. Pojedini kolege jesu temeljiti i to veseli, ali u medijskom prostoru uglavnom prevladava metoda copy/paste pa se mnoge nedosljednosti i neprovjerene informacije objavljaju kao činjenice

nost. Fašizam je sve to presjekao, i prije dolaska na vlast 1922., naslanjajući se na ireditističku misao. Već se kroz 1919. i 1920., putem talijanskih medija uz potporu okupacijskih vlasti, nameće politika isključivo talijanskog identiteta grada. Možemo reći da je Pula izgubila svoje identitete (u pluralu) i multikulturalnost kada zbog propasti Austro-Ugarske, talijanske okupacije i gospodarske krize odlaze Hrvati, Slovenci, ali i austrijski Nijemci, Česi, Poljaci, Ukrayinci. Velik dio Istrana, koji nije emigrirao, nastavio je s otporom fašizmu, što potvrđuje i podatak da je za medurača nastalo oko 2.000 dosjea nepodobnih osoba koje su bile pod policijskim povećalom zbog svojih stavova i ilegalne političke djelatnosti. Dakle, otpor je itekako opstao u meduraču, ali bilo bi iluzorno i fatalno oružano se suprotstaviti talijanskim policijskim i vojnim snagama. Takvog je mišljenja bio i Božo Milanović.

- Čitajući pulske povijesne teme koje su obradene u doba SFRJ ste-kao sam dojam da dugo desetljeća nije bilo napretka u analizi važnih povijesnih činjenica s početka 20. stoljeća, a posljednjih godina na vidjelo izlazi puno nepoznatih detalja iz tog razdoblja. Jesu li novi autori temeljiti ili je ključ u slobodi izražavanja koja je s demokracijom iznjedrila niz novih istraživača poput Vas?

- Složio bih se s Vašom procjenom, mada bi trebalo mnogo više prostora da bih odgovorio na Vaše pitanje. Možda je najlakše to ilustrirati kroz primjere spomen-ploča diljem Pule i Istre. One svjedoče (i) o tragičnim dogadjajima, o ljudima koji su stradali od fašizma, nacizma, neki među njima našli su se na krivom mjestu u krivo vrijeme. No, potrudite li se saznati više o tome, morat ćete konzultirati literaturu nastalu uglavnom 1960-ih i 1970-ih, koju je potrebno nadopuniti pa i ispraviti novim istraživanjima. Nadalje, imamo niz ulica, po-

“Možemo reći da je Pula izgubila svoje identitete (u pluralu) i multikulturalnost kada zbog propasti Austro-Ugarske, talijanske okupacije i gospodarske krize odlaze Hrvati, Slovenci, ali i austrijski Nijemci, Česi, Poljaci, Ukrajinci. Velik dio Istrana, koji nije emigrirao, nastavio je s otporom fašizmu, što potvrđuje i podatak da je za meduraća nastalo oko 2.000 dosjea nepodobnih osoba koje su bile pod policijskim povećalom zbog stavova i ilegalne političke djelatnosti

Milan Radošević inicirao je postavljanje nove spomen-ploče s točnim datumom paleža Narodnog doma u Puli

put one Bože Gumpca, o kome ne možete pronaći ni jednu rečenicu na internetu, a u Stradariju grada Pule, pak, naveden je kao prva žrtva fašizma u Puli, uz netočno datiranje i posve krivu kontekstualizaciju okolnosti u kojima je ubijen. Pojedini kolege jesu temeljiti i to veseli, ali u medijskom prostoru uglavnom prevladava metoda copy/paste pa se mnoge nedosljednosti i neprovjerene informacije objavljaju kao činjenice.

Dobre godine u Istri

- Dojam je da je 1920. bila jedna u nizu loših godina u povijesti južne Istre. Siječanska i svibanjska stradavanja, srpanjska devastacija i govor Mussolinija u rujnu... O svemu tome pišete u knjizi. Ima li neka godina s dobrim dogadajima u povijesti Iste koja vas fascinira da je istražite?

- Teške godine započele su u Istri s početkom Prvog svjetskog rata 1914., posebice 1915. kada su civili južne Istre evakuirani u prihvatne logore i ruralne krajeve u unutrašnjost Austro-Ugarske Monarhije. Kako su ratna stradavanja završila u jesen 1918., tako je nastupio najteži, drugi val španjolske gripe. Ha-

Djed i njegova sestra na Golom otoku

- Sin ste Ratka Radoševića, našeg poznatog novinara. Može li se prisjetiti za naše čitatelje subbine Vašeg djeda i osta-lih predaka koji su ostavili traga u istarskoj povijesti.

- To je posebna priča, ali istovremeno pokazuje svu surovost istarske (političke) zbilje Drugog svjetskog rata i porača. Djed, Medulinac, završavao je tada talijansku gimnaziju (druge, naravno nije bilo) i iskazivao zanimanje za nastavak studija kada se sa svega 16 godina 1941. uključio u pokret otpora. Povjesničar Herman Burić u knjizi "Pula: tri tisućljeća mita i stvarnosti" okarakterizirao ga je kao najaktivnijeg omladinca Puljštine. S 18 je godina zbog svoje antifašističke djelatnosti osuden na zatvorsku kaznu u trajanju godine dana koju je odslužio u talijanskom zatvoru u mjestu Forli.

Pozivatelj je raditi u jugoslavenskim sigurnosnim službama, da bi 1949. bio prokazan kao informbirovac jer je u društvu suradnika "neoprezno" komentirao razlaz sa Staljinom te je osuden na kaznu 16 godina zatvora, koju je služio na Golom otoku, a gdje je bio specijalno mučen. Jednom je (ne)prilikom oštrim kamenjem s ostalim osudenicima rezao krakove hobotnice koju su pronašli uz obalu kako bi kriomice nešto pojeli. Njegova sestra Slavica, inače jedina Istranka koju je osudio fašistički Specijalni sud za zaštitu države, završila je takoder na Sv. Grguru i Golom otoku jer nije htjela svjedočiti protiv svoga brata. Naravno da sam s djedom, kao i s ocem, puno razgovarao o tim i drugim temama, ali unatoč svemu što je prošao u životu, nikad nije iskazivao mržnju prema pripadnicima drugih nacija. Pratio je talijanski i hrvatski tisak, televiziju, nastojao sagledavati širi kontekst povijesnih mijena. Često se sjetim njegove misli: "Bez slobode nema istine, bez istine nema znanja". Suživot i multikulturalnost u Istri, da bi opstali, moraju biti utemeljeni na općeprihvaćenoj, multiperspektivnoj, dokumentarno provjerljivoj, povijesnoj istini.

rale su i druge bolesti, tuberkuloza, malarija i tifus. Uz sve to stanovništvo se nije ni stiglo oporaviti, a već su fašistička represija i gospodarski pad potaknuli masovnu emigraciju, prvenstveno Hrvata - 53.000 između dva rata prema demografu Vladimиру Žerjaviću. Nadalje, tijekom svoga djelovanja od 1926. do 1943. Specijalni sud za zaštitu države osudio je na zatvor 200-tinjak Istrana, režim je zabranio svaku kulturnu i političku djelatnost Slavenima, zatvorio im škole, ukinuo tisak, mijenjao prezimena.

Došao je Drugi svjetski rat, raštrešten, spaljena sela, deportacije u koncentracijske logore. Sloboda je skupo plaćena. Toliko željena sloboda i mir, ali ne za sve. Razračunavanje s narodnim neprijateljima, političkim neistomišljenicima, masovni odlazak domicilnog talijanskog stanovništva pa potom otvaranje Golog otoka i drugih logora za političke zatvorenike, bila je istarska realnost do sredine 1950-ih. Ilegalni bjegovi u zapadne zemlje u potrazi za boljim životom trajali su sve do 1970-ih, kako je to dobro istražio za potrebe doktorske disertacije, koju uskoro branii, kolega Igor Jovanović. Teško je tada govoriti o nekim general-

Četrdeset mu je godina tek

Dr.sc. Milan Radošević (r. 1983.) je povjesničar i viši znanstveni suradnik na Zavodu za povijesne i društvene znanosti HAZU-a, Područnoj jedinici u Puli. Proučava povijest Iste i Kvanderskog primorja u 20. stoljeću, posebno političku povijest s naglaskom na fašizam i antifašizam te socijalnu povijest s naglaskom na javno zdravstvene procese. Do sada je objavio dvije autorske i tri uredničke knjige te stotinjak stručnih i znanstvenih radova, osvrta, priopćenja, prikaza i u katalogu izložbi. Vanjski je suradnik na doktorskim studijima na Sveučilištu u Kopru (Univerza na Primorskem), Sveučilištu u Zagrebu i Sveučilištu u Dubrovniku u mentoriranju te ocjenjivanju doktorskih radova kandidata. Kao član i voditelj sudjelovao je u nekoliko bilateralnih znanstvenoistraživačkih projekata, (su)voditelj je znanstvenoistraživačkog programa "Stoljeće europskog antifašizma. Istra između lokalnog i globalnog". Jedan je od osnivača i predsjednik Istarskog povijesnog društva. Član je uredništva časopisa Histria i urednik mrežne stranice Istarskog povijesnog društva.